

Free Will and G-d's Foreknowledge

Classic Sources

Sa'adiah Gaon, *Emunah v'De'ot*

G-d's knowledge is not the cause of a man's act, or in general of a thing's being. If that were so, all things would be eternal, since God knows all things from eternity. God simply knows that man will choose of his own free will to do certain things. Man as a matter of fact never acts contrary to God's knowledge, but this is not because God's knowledge determines his act, but only because God knows the final outcome of a man's free deliberation.

* * *

משנה תורה, הלכות תשובה פרק ה

א רשות כל אדם נתונה לו: אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק, הרשות בידו; ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע, הרשות בידו. הוא שכתוב בתורה "הן האדם היה כאחד ממנו, לדעת, טוב ורע" (בראשית ג, כב)-- כלומר הן מין זה של אדם היה אחד בעולם, ואין לו מין שני דומה לו בזה העניין, שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ, ואין לו מי שיעכב על ידו מלעשות הטוב או הרע. וכיון שכן הוא, "פן ישלח ידו" (שם)

ב אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טיפשי האומות ורוב גולמי בני ישראל, שהקדוש ברוך הוא גוזר על האדם מתחילת ברייתו להיות צדיק או רשע. אין הדבר כן, אלא כל אדם ואדם ראוי להיות צדיק כמשה רבנו או רשע כירובעם, או חכם או סכל, או רחמן או אכזרי, או כיליי או שוע; וכן שאר כל הדעות.

ג ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו, ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים, אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאיזה דרך שירצה. הוא שירמיהו אומר "מפי עליון לא תצא, הרעות והטוב" (איכה ג, לח-- כלומר אין הבורא גוזר על האדם לא להיות טוב, ולא להיות רע.

ד וכיון שכן הוא, נמצא זה החוטא הוא הפסיד על עצמו; ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על מה שעשה לנפשו, וגמלה רעה. הוא שכתוב אחריו "מה יתאוונ אדם חי, גבר על חטאיו" (איכה ג, לט). וחזר ואמר הואיל ורשותנו בידינו, ומדעתנו עשינו כל הרעות, ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו, שהרשות עתה בידינו. הוא שכתוב אחריו, "נחפשה דרכינו ונחקורה, ונשובה עד ה" (איכה ג, מ).

ה [ג] ועיקר זה עיקר גדול הוא, והוא עמוד התורה והמצוה-- שנאמר "ראה נתתי לפניך היום, את החיים ואת הטוב, ואת המוות, ואת הרע" (דברים ל, טו), וכתוב "ראה, אנוכי נותן לפניכם-- היום: ברכה, וקללה" (דברים יא, כו): כלומר שהרשות בידכם; וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני האדם-- עושה, בין טובים בין רעים. ומפני זה העניין נאמר "מי ייתן והיה לבבם זה להם" (דברים ה, כה-- כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא גוזר עליהן לעשות טובה או רעה, אלא ליבם מסור להם.

ו [ד] אילו היה האל גוזר על האדם להיות צדיק או רשע, או אילו היה שם דבר שמושך את האדם בעיקר תולדתו לדרך מן הדרכים, או למדע מן המדעות, או לדעה מן הדעות, או למעשה מן המעשים, כמו שבודים מליבם הטיפשים הוברי שמיים-- היאך היה מצווה לנו על ידי הנביאים עשה כך ואל תעשה כך, הטיבו דרכים ואל תלכו אחרי רשעכם, והוא מתחילת ברייתו כבר נגזר עליו, או תולדתו תמשוך אותו לדבר שאי אפשר לזוז ממנו. ומה מקום היה לכל התורה כולה, ובאיזה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק-- "השופט כל הארץ, לא יעשה משפט" (בראשית יח, כה).

ז ואל תתמה ותאמר היאך יהיה האדם עושה כל מה שיחפץ, ויהיו מעשיו מסורין לו, וכי יעשה בעולם דבר שלא ברשות קונו ובלא חפצו, והכתוב אומר "כול אשר חפץ ה', עשה: בשמיים ובארץ" (תהילים קלה.ו). דע שהכול בחפצו יעשה, ואף על פי שמעשינו מסורין לנו.

ח כיצד: כשם שחפץ היוצר להיות האש והרוח עולים למעלה, והמים והארץ יורדים למטה, והגלגל סובב בעיגול, וכן שאר ברייות העולם להיות כמנהגן שחפץ בו--ככה חפץ להיות האדם רשותו בידו, וכל מעשיו מסורין לו, ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך, אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות.

ט לפיכך דנין אותו לפי מעשיו: אם עשה טובה, מטיבין לו; ואם עשה רעה, מריעין לו. הוא שהנביא אומר "מידכם, הייתה זאת" (מלאכי א.ט) לכם; "גם המה, בחרו בדרכיהם" (ישעיהו סג.ו). ובעניין זה אמר שלמה "שמח בחור בילדותך . . . ודע, כי על כל אלה יביאך האלוהים במשפט" (קוהלת יא.ט--) כלומר דע שיש בידך כוח לעשות, ועתיד אתה ליתן את הדין.

י [ה] שמא תאמר והלוא הקדוש ברוך הוא יודע כל מה שיהיה קודם שיהיה: ידע שזה צדיק או רשע, או לא ידע; אם ידע שהוא יהיה צדיק, אי אפשר שלא יהיה צדיק, ואם תאמר שידע שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע, הרי לא ידע הדבר על בוריו.

יא דע שתשובת שאלה זו "ארוכה מארץ, מידה; ורחבה, מני ים" (איוב יא.ט), וכמה עיקרים גדולים והררים רמים תלויים בה; אבל צריך אתה לידע ולהבין בדבר זה שאני אומר.

יב כבר ביארנו בפרק שני מהלכות יסודי התורה שהקדוש ברוך הוא אינו יודע בדעה שהיא חוץ ממנו כבני אדם שהן ודעתם שניים, אלא הוא יתברך שמו ודעתו אחד; ואין דעתו של אדם יכולה להשיג דבר זה על בוריו. וכשם שאין כוח באדם להשיג ולמצוא אמיתת הבורא, שנאמר "כי לא יראני האדם, וחי" (שמות לג.ב--) כך אין כוח באדם להשיג ולמצוא דעתו של בורא: הוא שהנביא אומר "כי לא מחשבותיי מחשבותיכם, ולא דרכיכם דרכיי" (ישעיהו נה.ח). וכיון שכן הוא, אין בנו כוח לידע היאך ידע הקדוש ברוך הוא כל הברואים ומעשיהם.

יג אבל נדע בלא ספק, שמעשה האדם ביד האדם; ואין הקדוש ברוך הוא מושכו, ולא גוזר עליו לא לעשות כך ולא שלא לעשות כך. ולא מפני קבלת הדת בלבד נדע דבר זה, אלא בראיות ברורות מדברי החכמה. ומפני זה נאמר בנבואה שדנין את האדם על כל מעשיו כפי מעשיו, אם טוב ואם רע. וזה העיקר, שכל דברי הנבואה תלויין בו.

* * *

[השגת הראב"ד]: וכיון שכן הוא אין בנו כח לידע היאך ידע הקב"ה כל הברואים ומעשה ידיהם

אמר אברהם: לא נהג זה המחבר מנהג החכמים שאין אדם מתחיל בדבר ולא ידע להשלימו והוא החל בשאלות קושיות והניח הדבר בקושיא והחזירו לאמונה וטוב היה לו להניח הדבר בתמימות התמימים ולא יעורר לבם ויניח דעתם בספק ואולי שעה אחת יבא הרהור בלבם על זה ואע"פ שאין תשובה נצחת על זה טוב הוא לסמוך לו קצת תשובה ואומר אם היו צדקת האדם ורשעתו תלויים בגזירת הבורא ית' היינו אומרים שידענו היא גזירתו והיתה לנו השאלה קשה מאד ועכשיו שהבורא הסיר זו הממשלה מידו ומסרה ביד האדם עצמו אין ידענו גזירה אבל היא כידענו האצטגנינים שיודעים מכח אחר מה יהיו דרכיו של זה והדבר ידוע שכל מקרה האדם קטן וגדול מסרו הבורא בכח המזלות אלא שנתן בו השכל להיותו מחזיקו לצאת מתחת המזל והוא הכח הנתון באדם להיותו טוב או רע והבורא יודע כח המזל ורגעיו אם יש כח בשכל להוציאו לזה מידו אם לא וזו הידיעה אינה גזירה וכל זה איננו שוה.

* * *